

*Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

**«Η ελληνοτουρκική διένεξη του Αιγαίου»**

*Αλέξης Ηρακλείδης,*

*Ομότιμος Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο*

**Περίληψη**

*Η ελληνοτουρκική διένεξη του Αιγαίου αποτελεί διαχρονικό «εθνικό θέμα» που έχει οδηγήσει σε κρίσεις το 1976, 1987 και 1996, ενώ η περίοδος 2018-2023 γνώρισε νέα επιδείνωση με προσθήκη διαφορών στην Ανατολική Μεσόγειο. Παρά τη «Διακήρυξη των Αθηνών» (Δεκ. 2023) που σηματοδότησε προσπάθεια ύφεσης, το μέλλον παραμένει αβέβαιο λόγω εθνικιστικών πιέσεων. Οι βασικές διαφορές είναι έξι: υφαλοκρηπίδα, αιγιαλίτιδα ζώνη, εναέριος χώρος, αποστρατικοποίηση νησιών, Ίμια/«γκρίζες ζώνες» και FIR Αθηνών, ενώ προστίθενται νεότερα ζητήματα όπως ΑΟΖ, θαλάσσια σύνορα και έρευνα-διάσωση. Η Ελλάδα επικαλείται το διεθνές δίκαιο και την αρχή της μέσης απόστασης, ενώ η Τουρκία προβάλλει ειδικές περιστάσεις και αρχές ευθυδικίας. Η αιγιαλίτιδα στα 12 ν.μ. αποτελεί *casus belli* για την Άγκυρα, ενώ ο ελληνικός εναέριος χώρος 10 ν.μ. αμφισβητείται. Στα ζητήματα αποστρατικοποίησης και Ίμια οι δύο πλευρές προβάλλουν αντιφατικές ερμηνείες των συνθηκών. Τρεις γύροι διαλόγου (1976-81, 2002-03, 2010-11) παρήγαγαν περιορισμένες συγκλίσεις. Ο συγγραφέας προτείνει έντιμο συμβιβασμό με δικαστική οριοθέτηση, στοχευμένη συνεκμετάλλευση, μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης και εξορθολογισμό εναέριου χώρου ώστε να αποκλειστεί μελλοντική ένοπλη αντιπαράθεση.*

### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

Το Αιγαίο, το κατεξοχήν ελληνοτουρκικό διμερές ζήτημα, αποτελεί ελληνικό (και τουρκικό) «εθνικό θέμα», που απασχολεί την Ελλάδα εδώ και πενήντα χρόνια. Η διένεξη αυτή έχει οδηγήσει σε τρεις μεγάλες κρίσεις -τον Αύγουστο του 1976, τον Μάρτιο του 1987 και τον Ιανουάριο-Φεβρουάριο του 1996- με κάθε επόμενη κρίση πιο επικίνδυνη από την προηγούμενη και πιο κοντά στην ένοπλη αντιπαράθεση.

Πιο πρόσφατα, από το 2018 μέχρι τις αρχές του 2023 οι ελληνοτουρκικές σχέσεις χειροτέρευσαν με επίκεντρο το Αιγαίο αλλά και με την προσθήκη μιας νέας διένεξης, αυτής του Ανατολικού Αιγαίου στο οποίο αναπόφευκτα εμπλέκεται η Κύπρος και το Κυπριακό.<sup>62</sup> Όμως πιο πρόσφατα από το 2023 υπάρχει μια προσπάθεια βελτίωσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων με τελικό στόχο της επίλυση των υπαρχόντων διαφορών, που εγκαινιάστηκε με την «Διακήρυξη των Αθηνών περί Σχέσεων Φιλίας και Καλής Γειτονίας» (7 Δεκεμβρίου 2023) που υπέγραψαν ο Πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης και ο Πρόεδρος Ταγίπ Ερντογάν. Ωστόσο το μέλλον των ελληνοτουρκικών σχέσεων παραμένει αβέβαιο κυρίως λόγω της κινητοποίησης των εθνικιστών και στις δύο χώρες που ειδικά στην Ελλάδα είναι πιο ανεξέλεγκτοι ως *spoilers*.

Οι κύριες ελληνοτουρκικές διαφορές στο Αιγαίο είναι έξι: (1) τα κυριαρχικά δικαιώματα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου· (2) τα όρια μίας μελλοντικής επέκτασης της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης (χωρικών υδάτων) στα 12 ναυτικά μίλια· (3) τα όρια του υπάρχοντος ελληνικού εθνικού εναέριου χώρου στα 10 μίλια· (4) η στρατικοποίηση των ελληνικών νήσων του ανατολικού Αιγαίου· (5) οι βραχονησίδες Ίμια/Καρντάκ και, κατά την Τουρκία, και άλλες «γκρίζες ζώνες» στο Αιγαίο σε ό,τι αφορά ακατοίκητες νησίδες και θαλάσσιους βράχους· και (6) ο έλεγχος της εναερίου κυκλοφορίας από το FIR (Flight Information Region) Αθηνών.<sup>63</sup>

Τα τελευταία χρόνια έχουν εμφανιστεί τρεις νέες διαφορές: η ΑΟΖ (Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη), τα θαλάσσια σύνορα στο ανατολικό Αιγαίο και η έρευνα και διάσωση.

<sup>62</sup> Αλέξης Ηρακλείδης, *Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειος: 50+1 όψεις των ελληνοτουρκικών σχέσεων* (Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, 2020).

<sup>63</sup> Alexis Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010), 167-220.

### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

Θα δούμε τα εκατέρωθεν επιχειρήματα στις πέντε από τις έξι διαφορές που είναι οι κυριότερες.

#### **Υφαλοκρηπίδα**

Η ελληνοτουρκική διαφορά ως προς την «ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα»(*continental shelf*) όπως λέγεται στο διεθνές δίκαιο, αφορά την οριοθέτηση των εκατέρωθεν «κυριαρχικών δικαιωμάτων»(και όχι της κυριαρχίας) μεταξύ των δύο παράκτιων χωρών του Αιγαίου Πελάγους.

Τα νομικά επιχειρήματα της Ελλάδας είναι τέσσερα:<sup>64</sup>

(α) Έκαστο κράτος έχει δικαίωμα μονομερούς οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του, εν προκειμένω της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου.

(β) Τα νησιά έχουν πλήρη δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα όπως και τα ηπειρωτικά εδάφη, με βάση το ισχύον διεθνές δίκαιο. Πρόκειται για κανόνα που ισχύει και εθνικά (εθνικό διεθνές δίκαιο), οπότε δεσμεύει και την Τουρκία και ας μην έχει υπογράψει ή προσχωρήσει τις σχετικές διεθνείς συμβάσεις του ΟΗΕ.

(γ) Για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας εφαρμοστέα είναι η αρχή της μέσης απόστασης, αυτό σημαίνει ότι στο Αιγαίο ισχύει η αρχή της μέσης απόστασης μεταξύ των ελληνικών νήσων του ανατολικού Αιγαίου και των τουρκικών παραλίων.

(δ) Τα περί «ειδικών περιστάσεων»(στα οποία επιμένουν οι Τούρκοι) μπορεί να ληφθούν υπόψη κατ' εξαίρεση για άλλα ζητήματα των θαλασσών και όχι σε σχέση με την υφαλοκρηπίδα.

---

64

Χρήστος Λ. Ροζάκης, «Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: τα διμερή και διεθνή θεσμικά ζητήματα», στο Αλέξης Αλεξανδρής, κ.ά., *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1923-1987* (Αθήνα: Εκδόσεις «Γνώση», 1988), 312-13. Χρήστος Λ. Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις: η νομική διάσταση», στο Δημήτρης Κώνστας & Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επιμ.), *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική: οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό πρόβλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1989), 33. Χαριτίνη Δίπλα, *Η ελληνοτουρκική διαφορά για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου: εναλλακτικές λύσεις και προτάσεις* (Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ, 1992). Grigoris Tsaltas, 'Le plateau continental et le différend gréco-turc en mer Égée', *Hellenic Studies*, 4, 2 (1996). Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 168.

*Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

Τα νομικά επιχειρήματα της Τουρκίας είναι επίσης τέσσερα:<sup>65</sup>

(α) Η γεωλογική διαμόρφωση της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου που τέμνει το Αιγαίο περίπου στη μέση, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη για την οριοθέτηση. Ως εκ τούτου, τα ελληνικά νησιά του ανατολικού Αιγαίου δεν δικαιούνται υφαλοκρηπίδας(παρά μόνο αιγιαλίτιδας ζώνης) μια και αποτελούν, γεωλογικά, προέκταση της Ανατολίας.

(β) Το Αιγαίο αποτελεί «ημίκλειστη θάλασσα» και ως εκ τούτου χρήζει ειδικών ρυθμίσεων. Στο πλαίσιο μιας θάλασσας όπως το Αιγαίο, τα ελληνικά νησιά του ανατολικού Αιγαίου, τα οποία βρίσκονται στην λάθος πλευρά της μέσης γραμμής μεταξύ των ηπειρωτικών εδαφών των δύο χωρών, δεν δικαιούνται να έχουν υφαλοκρηπίδα.

(γ) Στο Αιγαίο ισχύουν οι γνωστές στο δίκαιο της θάλασσας ως «ειδικές περιστάσεις» και «σχετικές περιστάσεις», ένεκα του γεγονότος ότι τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου είναι τόσο κοντά στα τουρκικά παράλια.

(δ) Υπ' αυτές τις συνθήκες θα πρέπει για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας να εφαρμοστούν οι αρχές της ευθυδικίας(*equity*) γιατί μόνο έτσι μπορεί να προκύψει ένα δίκαιο αποτέλεσμα. Πιο δίκαιο είναι να ισχύσει ως αρχική βάση της οριοθέτησης η μέση απόσταση μεταξύ των ηπειρωτικών εδαφών Ελλάδας και Τουρκίας, η οποία στη συνέχεια, με την προσθήκη των νησιών, θα μετατοπιστεί ανατολικότερα.

Από το 1975 και έπειτα, η ελληνοτουρκική διαφορά ως προς την υφαλοκρηπίδα έχει καταστεί εν πολλοίς «διαδικαστική διαφορά». Η κύρια μέριμνα και των δύο είναι ποια

---

65

Hüseyin Pazarci, 'Aspect juridique des différends gréco-turcs en mer Égée', στο Semih Vaner (επιμ.), *Le différend gréco-turc* (Παρίσι: Éditions L'Harmattan, 1988), 104-6. Yücel Acer, *The Aegean Maritime Disputes and International Law* (Aldershot: Ashgate, 2003), 152-6. Aslan Gündüz, 'Discord between Greece and Turkey over the Extent of their Continental Shelves in the Aegean', *Hellenic Studies*, 4, 2 (1996), 103-12. Namık Yolga, 'Question de la limitation du plateau continental de la mer Égée', στο *The Aegean Issues: Problems and Prospects* (Αγκυρα: Foreign Policy Institute, 1989), 138-141. Şükrü S. Gürel, 'Turkey and Greece: a Difficult Aegean Relationship', στο Canan Balkır & Allan M. Williams (επιμ.), *Turkey and Europe* (Λονδίνο: Pinter Publishers, 1993), 167-71. Suha Bölükbaşı, 'The Turco-Greek Dispute: Issues, Policies and Prospects', στο Clement Dodd (επιμ.), *Turkish Foreign Policy: New Prospects* (Λονδίνο: The Eothen Press, 1992), 28, 33-36. Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 168.

### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

μέθοδος θα χρησιμοποιηθεί για να επιλυθεί η διαφορά αυτή, το Διεθνές Δικαστήριο(ΔΔ) ή οι διαπραγματεύσεις.<sup>66</sup>

#### **Αιγιαλίτιδα ζώνη**

Το ζήτημα της αιγιαλίτιδας ζώνης προκύπτει από την πιθανότητα η Ελλάδα να την επεκτείνει στο Αιγαίο από τα 6 ναυτικά μίλια, που είναι μέχρι σήμερα, στα 12(ή στα 10) ναυτικά μίλια, δυνατότητα που δίδεται από τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας. Αν δηλαδή η Ελλάδα εγκαταλείψει αυτό το δικαίωμα, το θέμα δεν υφίσταται.<sup>67</sup>

Με την επέκταση στα 12 μίλια, η Ελλάδα σχεδόν θα διπλασίαζε την κυριαρχία της στο Αιγαίο Πέλαγος από 35% που είναι σήμερα(με τα 6 μίλια) στα 64%(με τα 12 μίλια). Επίσης, με τη διεύρυνση η ανοιχτή θάλασσα στο Αιγαίο θα περιοριζόταν από τα 56% μόλις στα 26,1%. Το Αιγαίο θα καθίστατο σχεδόν κλειστή ελληνική θάλασσα, με την Τουρκία να καθίσταται *de facto* περικλειστή χώρα σε σχέση με το Αιγαίο.<sup>68</sup>

Η Τουρκία από τα τέσσερα ανοίγματα που έχει μέχρι σήμερα(με τα 6 μίλια) θα έχει (με τα 12 ελληνικά μίλια) μόνο δύο ανοίγματα και μάλιστα πολύ στενά προς την ανοικτή θάλασσα, μεταξύ Λέσβου και Χίου και Χίου και Σάμου, τα οποία όμως θα της επιτρέψουν μόνο μία σύντομη διέλευση στην ανοικτή θάλασσα, γιατί στη συνέχεια θα αναγκαστεί να πλεύσει στα ελληνικά χωρικά ύδατα για να φτάσει στα Στενά ή στη Μεσόγειο.<sup>69</sup>

Οι συνέπειες έχουν οδηγήσει την Τουρκία στο να δηλώσει ότι η διεύρυνση συνιστά *casus belli*(αιτία για προσφυγή σε πόλεμο) μια και πλήττονται καίρια τα συμφέροντά της ως παράκτιου κράτους.<sup>70</sup> Το αποτέλεσμα θα είναι να περιοριστεί δραστικά η ελευθερία των θαλασσών για την ίδια, αλλά και για όλα τα άλλα κράτη των οποίων τα πλοία διέρχονται από το Αιγαίο προς την υπόλοιπη Μεσόγειο ή προς τη Μαύρη Θάλασσα. Υποστηρίζει ότι χρειάζεται τις υπάρχουσες διεξόδους στην ανοικτή θάλασσα για λόγους εμπορικούς και

<sup>66</sup> Christos L. Rozakis, 'The Greek Continental Shelf', στο Theodore C. Kariotis (επιμ.), *Greece and the Law of the Sea* (Χάγη: Kluwer, 1997), 95.

<sup>67</sup> Αλέξης Ηρακλειδης, *Ασπονδοί γείτονες. Ελλάδα-Τουρκία: η διένεξη του Αιγαίου* (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2007), 287-9.

<sup>68</sup> Στο ίδιο, 311-12. Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 184-9.

<sup>69</sup> Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 184-5.

<sup>70</sup> Ηρακλειδης, *Ασπονδοί γείτονες*, 307-10. Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 185-7. Ηρακλειδης, *Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειος*, 49-52.

### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

οικονομικούς, ώστε να μπορεί να καλύψει τον αυξανόμενο πληθυσμό στα παράλια του Αιγαίου, αλλά και για λόγους αμυντικούς (εθνικής ασφάλειας). Η διεύρυνση στα 12 μίλια θα συνιστούσε «κατάχρηση δικαιώματος» από πλευράς Ελλάδας και «μη φιλική πράξη», μια και θα είχε ως αποτέλεσμα τον εγκλωβισμό της άλλης παράκτιας γειτονικής χώρας.<sup>71</sup>

Η Ελλάδα αντιτάσσει ότι οι τουρκικές απόψεις δεν βρίσκουν έρεισμα στο υπάρχον διεθνές δίκαιο και στη διεθνή πρακτική. Το νέο δίκαιο της θάλασσας δεν κάνει λόγο για εξαιρέσεις και διαφοροποίηση κατά περίπτωση, ανάλογα με τις συνθήκες που υπάρχουν σε κάθε θάλασσα. Όσο για τις ημίκλειστες θάλασσες, δεν υπάρχει τέτοιος όρος στο υπάρχον διεθνές δίκαιο της θάλασσας και δεν προβλέπεται καθιέρωση ειδικών καθεστώτων γι' αυτές.<sup>72</sup>

Η Ελλάδα από την πλευρά της είναι εύλογο να μην είναι έτοιμη να απεμπολήσει ένα δικαίωμα που της δίδεται από το διεθνές δίκαιο και μάλιστα να το κάνει μονομερώς σε ένδειξη καλής θέλησης, χωρίς τουλάχιστον απτά και άξια λόγου ανταλλάγματα σε μία συνολικότερη διαπραγμάτευση για τη διευθέτηση της διένεξης του Αιγαίου.

### **Εθνικός εναέριος χώρος**

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στον κόσμο με υδάτινα σύνορα(θαλάσσια, λιμναία ή ποταμίσια) η οποία παρουσιάζει το εντελώς ανορθόδοξο να διαθέτει εναέριο χώρο ευρύτερο κατά τέσσερα ναυτικά μίλια από την αιγιαλίτιδα ζώνη της. Η διεύρυνση του εναερίου χώρου στα 10 μίλια(από τα τρία μίλια της αιγιαλίτιδας ζώνης που ήταν επί Συνθήκης της

---

<sup>71</sup>

Pazarci, 'Aspect juridique des différends gréco-turcs en mer Égée', 107-10. A. Suat Bilge, 'The Situation in Aegean', στο *The Aegean Issues*, 67-80. Ihsan Gürkan, 'Certain Defense Issues in the Aegean Sea Basin: A Turkish View', στο *The Aegean Issues*, 113-31. Tozun Bahcheli, *Greek-Turkish Relations since 1955* (Boulder: Westview, 1990), 142-3. Acer, *The Aegean Maritime Disputes and International Law*, 1, 24-34, 103-10, 137-48. Yüksel Inan & Sertaç H. Baseren, 'The Troubled Situation of the Aegean Territorial Waters', *Hellenic Studies*, 4, 2 (1996), 61-4. Denis Bölükbaşı, *Turkey and Greece. The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law* (Λονδίνο: Cavendish, 2004), 105-21, 183-232. Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 184-5, 188-9.

<sup>72</sup>

Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις», 41. Κ.Π. Οικονομίδης, *Θέματα διεθνούς δικαίου και ελληνικής εξωτερικής πολιτικής* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1993), 53. Constantin P. Economidès, 'La nouvelle convention sur le droit de la mer et la Grèce: le pour et le contre', *Revue hellénique de droit international*, 48 (1995), 53, 56. Angelos Syrigos, *The Status of the Aegean Sea According to International Law* (Αθήνα: Sakkoulas/Bruylant, 1998), 47, 106-8. Ηρακλείδης, *Ασπονδοί γείτονες*, 297-8.

*Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

Λωζάννης), έλαβε χώρα το 1931(Νόμος 5017) επί κυβέρνησης Ελευθερίου Βενιζέλου και είχε γίνει τότε σιωπηρά αποδεκτή από την Τουρκία, σε μία εποχή φιλικών ελληνοτουρκικών σχέσεων που η εναέρια κυκλοφορία, πολιτική και στρατιωτική, ήταν αμελητέα(και η πράξη αυτή της Ελλάδας δεν στρεφόταν κατά της Τουρκίας όπως υποστηρίζεται σήμερα από την Τουρκία).<sup>73</sup>

Η πάγια θέση της Τουρκίας είναι ότι δεν είχε λάβει γνώση του διατάγματος του 1931 για να της δοθεί η ευκαιρία να αντιδράσει τότε. Τα τουρκικά επιχειρήματα βασίζονται στο υπάρχον διεθνές δίκαιο, στη Σύμβαση των Παρισίων για την εναέρια κυκλοφορία του 1919 και στη Σύμβαση του Σικάγο του 1944, που προβλέπουν το προφανές: ότι ο εθνικός εναέριος χώρος εκάστης χώρας βρίσκεται ακριβώς υπεράνω των εδαφών της και της αιγιαλίτιδας ζώνης της και όχι πιο πέρα, πάνω από την ανοικτή θάλασσα. Επίσης, στη Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας(1982) διευκρινίζεται ότι ο εναέριος χώρος πρέπει να είναι ταυτόσημος με τα χωρικά ύδατα και τα χωρικά ύδατα να καθορίζουν το εύρος και όχι το αντίθετο.<sup>74</sup>

Η Ελλάδα υπερασπίζεται την ύπαρξη και διατήρηση του ανορθόδοξου αυτού καθεστώτος με τρία επιχειρήματα που δύσκολα πείθουν. Πρώτον, ότι ο εναέριος χώρος συνιστά στην ουσία μία δεύτερη αιγιαλίτιδα ζώνη δέκα μιλίων, δηλαδή λιγότερο από δώδεκα μίλια. Δεύτερον, ότι η ανεμπόδιστη αυτή εφαρμογή επί σχεδόν μισό αιώνα έχει δημιουργήσει ένα είδος «τοπικού διεθνούς εθίμου» στην περιοχή. Τρίτον, ότι τότε, το 1931, το καθεστώς είχε γίνει σιωπηρά αποδεκτό από την Τουρκία και δεν την είχε ενοχλήσει επί σχεδόν μισό αιώνα, οπότε δεν μπορεί να τίθεται τώρα υπό αμφισβήτηση(πρόκειται για το γνωστό ως *estoppel* στο διεθνές δίκαιο).<sup>75</sup> Κατά τη θέση Ελλήνων νομικών της «σκληρής» γραμμής

---

<sup>73</sup>

Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις», 353.

<sup>74</sup>

Bölükbaşı, *Turkey and Greece*, 579-90, 587-602. Gürel, 'Turkey and Greece', 167-8, 171. Acer, *The Aegean Maritime Disputes and International Law*, 34-6. Aslan Gündüz, 'Greek-Turkish Disputes: How to Resolve Them?', στο Dimitris Keridis & Dimitrios Triantaphyllou (επιμ.), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization* (Herndon: Brassey's, 2001), 83-4, 87-90.

<sup>75</sup> Ροζάκης, «Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση», 361-4. Οικονομίδης, *Θέματα διεθνούς δικαίου και ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*, 52-3. Krateros M. Ioannou, 'The Greek Territorial Sea', στο Kariotis (επιμ.), *Greece and the Law of the Sea*, 133. Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 194-5.



### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

κατά της Τουρκίας, εφόσον οι Τούρκοι «κοιμήθηκαν» επί δεκαετίες και δεν διαμαρτυρήθηκαν, τώρα πρέπει να πληρώσουν για την αμέλειά τους.<sup>76</sup>

#### **Αποστρατικοποίηση των νήσων του ανατολικού Αιγαίου**

Η ελληνοτουρκική διαφορά ως προς την αποστρατικοποίηση των ελληνικών νησιών του ανατολικού Αιγαίου προκύπτει από το γεγονός της στρατικοποίησης των νησιών από την πλευρά της Ελλάδας, ενώ τα νησιά αυτά αποκτήθηκαν από την Ελλάδα με καθεστώς αποστρατικοποίησης.

Το καθεστώς της αποστρατικοποίησης δεν είναι ενιαίο, αλλά ορίζεται από τρία διαφορετικά νομικά καθεστώτα:<sup>77</sup>

1. Τα νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη διέπονται, κατά την Τουρκία, από τη Σύμβαση της Λωζάννης για τα Στενά(1923) και, κατά την Ελλάδα, από τη Σύμβαση του Μοντρέ(1936) που αντικατέστησε την προηγούμενη Σύμβαση συνολικά.
2. Τα νησιά Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος και Ικαρία διέπονται από τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης(1923).
3. Τα Δωδεκάνησα διέπονται από τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων(1946).

Η Λήμνος και η Σαμοθράκη, μαζί με τις νήσους Ίμβρο, Τένεδο και Λαγούσες που περιήλθαν στην Τουρκία, προβλεπόταν να παραμείνουν αποστρατικοποιημένες μαζί με την περιοχή των Στενών(Δαρδανέλια και Βόσπορος) με βάση το άρθρο 4 της Συνθήκης της Λωζάννης για τα Στενά(1923). Στο συνέχεια, όμως, με την υιοθέτηση της πολυμερούς Συνθήκης του Μοντρέ(1936), στη συνδιάσκεψη που πραγματοποιήθηκε κατόπιν τουρκικής πρωτοβουλίας μετά από συνεννόηση με την Αθήνα, άλλαξε το καθεστώς αποστρατικοποίησης που περιόριζε την τουρκική κυριαρχία στα Στενά. Η Συνθήκη του Μοντρέ διευκρινίζει ότι αντικαθιστά το σχετικό καθεστώς της προηγούμενης συνθήκης για τα Στενά και, εκτός από τα Στενά που αναφέρονται ρητά, αναφέρεται επίσης μόνο στις νήσους υπό τουρκική κυριαρχία. Η μη αναφορά στις δύο ελληνικές νήσους έχει οδηγήσει την

<sup>76</sup> Syrigos, *The Status of the Aegean Sea According to International Law*, 119.

<sup>77</sup> Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 201.



### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

Τουρκία να αμφισβητήσει το δικαίωμα της Ελλάδας να στρατικοποιήσει τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη, θέμα που έχει θέσει από το 1969 και έπειτα με διακοινώσεις της προς την Αθήνα.<sup>78</sup>

Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι η νέα συνθήκη αντικατέστησε την προηγούμενη. Επίσης, στις διπλωματικές προσυνεννοήσεις που είχαν γίνει, η Τουρκία είχε προφορικά, αλλά και γραπτά, τονίσει την ταυτόχρονη απαλλαγή από το καθεστώς αποστρατικοποίησης των δικών της όσο και των ελληνικών νήσων. Επίσης στη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση (Τουρκική Βουλή), ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Ρουστού Αράς, αποδέχθηκε κατηγορηματικά τη στρατικοποίηση, παρουσία μάλιστα του Πρωθυπουργού Ισμέτ Ινονού.<sup>79</sup>

Η τουρκική πλευρά αντιτείνει ότι η μη αναφορά στη Σύμβαση του Μοντρέ δεν είναι τυχαία, αφού υπάρχει ρητή μνεία στα τουρκικά νησιά. Συνεπώς, για τις δυο ελληνικές νήσους ισχύει το αρχικό καθεστώς της Λωζάννης. Η Άγκυρα θεωρεί ότι η δήλωση του Αράς στερείται νομικής ισχύος (θα είχε νομική ισχύ μόνο αν είχε γίνει κατόπιν επισήμου αιτήματος της Ελλάδας) και ήταν απλώς χειρονομία καλής θέλησης προς την Ελλάδα σε μία εποχή που οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών ήταν φιλικές.<sup>80</sup>

Σε ό,τι αφορά στη δεύτερη ομάδα νησιών (Λέσβο, Χίο, Σάμο και Ικαρία), κανονικά ισχύει μέχρι σήμερα το άρθρο 13 περί της μερικής αποστρατικοποίησης της Συνθήκης της

---

<sup>78</sup> Στο ίδιο, 202.

<sup>79</sup> Ροζάκης, «Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση», 434-5. Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις», 57-9. Αλέξης Αλεξανδρής, «Το ιστορικό πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων, 1923-1955», στο Αλεξανδρής κ.ά., *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1923-1987*, 80-2. Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Οι Τούρκοι και εμείς* (Αθήνα: Εκδόσεις Φυτράκης/ο Τύπος ΑΕ, 1988), 294-5. Constantin P. Economidès, 'La prétendue obligation de demilitarisation de l'île de Lemnos', *Revue hellénique de droit international* (1981), 12-13. Κ.Π. Οικονομίδης, «Το νομικό καθεστώς των ελληνικών νήσων του Αιγαίου», στο Χουσεΐν Παζαρτζί & Κ.Π. Οικονομίδης, *Το καθεστώς αποστρατικοποίησης των νήσων του ανατολικού Αιγαίου: το Νομικό καθεστώς των ελληνικών νήσων του Αιγαίου* (Αθήνα: Εκδόσεις «Γνώση», 1989), 146-54. Philippe Drakidis, 'Le statut de démilitarisation de certaines îles grecques', *Défence Nationale* (Αύγουστος-Σεπτέμβριο 1984), 75-82. Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 201-2.

<sup>80</sup> Hüseyin Pazarcı, 'Has the Demilitarized Status of the Aegean Islands as Determined by the Lausanne and Paris Treaties Changed?', *Turkish Review Quarterly Digest* (Χειμώνας 1985), 24-45. Χουσεΐν Παζαρτζί, «Το καθεστώς αποστρατικοποίησης των νήσων του ανατολικού Αιγαίου», στο Παζαρτζί & Οικονομίδης, *Το καθεστώς αποστρατικοποίησης των νήσων του ανατολικού Αιγαίου*, 58-92. Bölükbaşı, *Turkey and Greece*, 722-6, 733, 760-81. Acer, *The Aegean Maritime Disputes and International Law*, 23-4.

*Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

Λωζάννης(1923). Η Ελλάδα άρχισε να παραβαίνει το άρθρο αυτό στα μέσα της δεκαετίας του 1960 στρατικοποιώντας τα νησιά πέραν των επιτρεπτών ορίων.<sup>81</sup>

Σε αντίθεση με την προηγούμενη περίπτωση, η τουρκική θέση φαίνεται να είναι εδώ νομικά πιο ισχυρή από την ελληνική. Η ελληνική πλευρά κραδαίνει βέβαια ένα βασικό επιχείρημα, ότι ασκεί το αναφαίρετο δικαίωμα στην άμυνά της, με δεδομένη την απειλητική στάση της Τουρκίας, όπως προκύπτει από την εισβολή και τη συνεχιζόμενη παράνομη κατοχή του σχεδόν 37% του εδάφους της Κύπρου, το *casus belli* που επικρέμεται απειλητικό(κατά παράβαση του Χάρτη του ΟΗΕ που απαγορεύει τόσο τη χρήση όσο και την απειλή βίας) και τη δημιουργία της 4ης Τουρκικής Στρατιάς(γνωστή και ως Στρατιά του Αιγαίου).<sup>82</sup>

Η Τουρκία αντιτάσσει ότι οι απειλές άρχισαν πρώτα από την ελληνική πλευρά, μια και είχε προηγηθεί η στρατικοποίηση της δημιουργίας της 4ης Στρατιάς και γίνονταν σαφείς προσπάθειες ένωσης όλης της Κύπρου με την Ελλάδα, και με τη χρήση ένοπλης βίας(1955-1958 και 1964-1974). Όσο για την άμυνα, το δικαίωμα αυτό ισχύει όταν έχει εκδηλωθεί επίθεση και όχι πριν.<sup>83</sup>

Σε ό,τι αφορά τα νησιά των Δωδεκανήσων, οι σχετικές διατάξεις περί αποστρατικοποίησης απορρέουν από τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων(1946). Στην συνθήκη αυτή, κράτη-μέρη είναι, εκτός από την Ελλάδα και την Ιταλία, οι κύριοι νικητές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και όχι η Τουρκία. Η ελληνική επιχειρηματολογία, πέραν από τα περί δικαιώματος στην νόμιμη άμυνα, είναι ότι η συμφωνία δεν έχει την Τουρκία ως κράτος-μέρος της Συνθήκης. Πρόκειται για περίπτωση που αφορά άλλα μέρη(*res inter alios acta*) και έτσι δεν έχει το δικαίωμα να προβάλλει αιτιάσεις ή διαμαρτυρίες.<sup>84</sup>

---

<sup>81</sup> Ροζάκης, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις», 54-5. Bahcheli, *Greek-Turkish Relations since 1955*, 147.

<sup>82</sup> Οικονομίδης, «Το νομικό καθεστώς των ελληνικών νήσων του Αιγαίου», 166-71. Ροζάκης, «Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση», 429-30, 436-8. Yannis A. Stivachtis, 'The Demilitarisation of the Greek Eastern Aegean Islands: the Case of the Eastern Aegean and Dodecanese Islands', *The Turkish Yearbook of International Relations*, 29 (1999), 105-30. Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 203-4.

<sup>83</sup> Pazarcı, 'Aspect juridique des différends gréco-turcs en mer Égée', 98-102. Bölükbaşı, *Turkey and Greece*, 781-98, 804. Gürel, 'Turkey and Greece', 168.

<sup>84</sup>

Philippe Drakidis, 'La démilitarisation du Dodécanèse', *Défence Nationale* (Απρίλιος 1983), 73-138. Οικονομίδης, «Το νομικό καθεστώς των ελληνικών νήσων του Αιγαίου», 162-5. Ροζάκης, «Το διεθνές

### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

Η τουρκική πλευρά αντιτάσσει ότι η αποστρατικοποίηση δεν μπορεί να μην έχει και την ασφάλεια της Τουρκίας στους στόχους της, αφού τα νησιά βρίσκονται σε απόσταση αναπνοής από τα τουρκικά παράλια, με προφανή επακόλουθα γι' αυτήν. Τα Δωδεκάνησα αποτελούν μια αλυσίδα νησιών σε καίριο σημείο της θαλάσσιας οδού προς τη Μεσόγειο, οπότε η Συνθήκη των Παρισίων έχει χαρακτήρα που αφορά πλείονα κράτη και βέβαια και την ίδια και δυνητικά τους πάντες(*erga omnes*). Άλλωστε η ελληνική στρατικοποίηση προς ποιον απευθύνεται με τη στρατικοποίηση, προφανώς προς την Τουρκία.<sup>85</sup>

### **Ίμια/Καρντάκ και «γκρίζες ζώνες»**

Η υπόθεση των Ίμια/Καρντάκ εμφανίστηκε τον Ιανουάριο-Φεβρουάριο του 1996 (Κρίση των Ιμίων). Το επεισόδιο αυτό έδωσε λαβή για να κάνει λόγο η Τουρκία και για άλλες περιοχές ακαθόριστης κυριαρχίας, «γκρίζες ζώνες» όπως τις αποκαλεί, εκατό τον αριθμό(που στον ελληνικό Τύπο αναφέρθηκαν εσφαλμένα ως 1000 «γκρίζες ζώνες»).

Η Άγκυρα υποστηρίζει ότι:<sup>86</sup>

1. Υπάρχει μία Ιταλοτουρκική Συμφωνία που υπογράφηκε τον Ιανουάριο του 1932 και αφορά το Καστελόριζο και τα αντίστοιχα τουρκικά παράλια. Όμως αυτή δεν ασχολείται με τους «βράχους Καρντάκ» που άλλωστε βρίσκονται πολύ πιο βόρεια και όχι στην περιοχή αυτή. Υπάρχει και ένα πρωτόκολλο, αυτό της 28ης Δεκεμβρίου του 1932, μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας, που όντως αναφέρει τους «Βράχους Καρντάκ»(όπως υποστηρίζει η Ελλάδα). Όμως, το πρωτόκολλο αυτό δεν ολοκληρώθηκε νομικά γιατί δεν κυρώθηκε από την Μεγάλη

---

νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση», 337. Stivachtis, 'The Demilitarisation of the Greek Eastern Aegean Islands', 117-30. Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 204-5.

<sup>85</sup>

Παζαρτζί, «Το καθεστώς αποστρατικοποίησης των νήσων του ανατολικού Αιγαίου», 94-5. Yüksel Inan & Yücel Acer, 'The Aegean Disputes', Ankara Foreign Policy Institute (2003).

<sup>86</sup> Hüseyin Pazarcı, 'Différend gréco-turc sur le statut de certains îlots et rochers dans la mer Égée: une réponse à Mr. C. Economidès', *Revue generale de droit international publique*, 2 (1997), 353-89. Inan και Acer, 'The Aegean Disputes', 6-9, 25. Ali Kurumahmut & Sertaç Hami Başeren, *The Twilight Zones in the Aegean. (Un) Forgotten Turkish Islands* (Άγκυρα: Publications of Turkish Historical Society, 2004), 1, 13-33.

### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

Τουρκική Εθνοσυνέλευση και δεν κατατέθηκε για πρωτοκόλληση στην Κοινωνία των Εθνών, όπως αντίθετα έγινε με τη Συμφωνία του Ιανουαρίου.

3. Με τη Συνθήκη της Λωζάννης, τα Δωδεκάνησα παρέμειναν ιταλικά (είχαν καταληφθεί από την Ιταλία το 1912), καθώς η Τουρκία (η διάδοχος χώρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) παραιτείτο από αυτά, και με τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων (1946) τέθηκαν υπό ελληνική κυριαρχία. Και στις δύο περιπτώσεις αναφέρονται τα νησιά των Δωδεκανήσων, ένα προς ένα, και γίνεται επιπλέον λόγος για *dependent islets* (εξαρτημένες νησίδες), στη Συνθήκη της Λωζάννης, και *adjacent islets* (συνορεύουσες νησίδες), στη Συνθήκη των Παρισίων. Δεν γίνεται λόγος για «βράχους», όπως είναι τα Καρντάκ. Οι δύο «βράχοι Καρντάκ» δεν μπορεί να θεωρηθούν νησίδες της Καλύμνου, μια και απέχουν 5,5 ν. μ. από αυτήν και είναι πολύ μικρά. Η «εξαρτημένη» νησίδα της Καλύμνου είναι προφανώς η νησίδα Καλόλιμνος, σε απόσταση 1,5 ν. μ. από την Κάλυμνο. Στο διεθνές δίκαιο, όμως, δεν υφίσταται η έννοια της εξαρτημένης από άλλη εξαρτημένη νησίδα.

Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι:<sup>87</sup>

1. Στη Συνθήκη της Λωζάννης, η Τουρκία αποποιήθηκε των δικαιωμάτων της επί όλων των νήσων του Αιγαίου που κείνται σε απόσταση μεγαλύτερη των τριών μιλίων από τις τουρκικές ακτές. Δηλαδή, στην Τουρκία ανήκουν μόνο οι νήσοι, νησίδες και βραχονησίδες που βρίσκονται σε απόσταση μέχρι τρία μίλια από τα τουρκικά παράλια. Ως εκ τούτου, τα Ίμια, που απέχουν 3,85 και 3,62 μίλια αντιστοίχως από την τουρκική ακτή, δεν μπορεί να ανήκουν στην Τουρκία.

2. Ειδικά για τα Ίμια, σύμφωνα με το άρθρο 15 της Συνθήκης της Λωζάννης (1923), η Τουρκία παραιτείται υπέρ της Ιταλίας παντός δικαιώματος και τίτλου επί των 14 νήσων των Δωδεκανήσων, τα οποία στη συνέχεια, με τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων παραχωρήθηκαν, ως είχαν, από την Ιταλία στην Ελλάδα. Η Ελλάδα ανέλαβε την κυριαρχία επί των Δωδεκανήσων ως είχε, συμπεριλαμβανομένων και των βραχονησίδων Ίμια/Καρντάκ, όπως συμβαίνει σε όλες τις κλασικές περιπτώσεις διαδοχής κυριαρχίας σε εδάφη.

<sup>87</sup> Économidès, 'Les îlots d' Imia dans la mer Égée', 321-52. Stylianos Politis, 'The Legal Regime of the Imia Islands in International Law', *Revue hellénique de droit international*, 54, 1 (2001), 353-64. Αντώνης Μπρεδήμας, «Το ζήτημα των γκρίζων ζωνών στο Αιγαίο», στο Στέλιος Πεερράκης (επιμ.), *Αιγαίο: εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων*, Πρακτικά ημερίδας, 3 Ιουνίου 2002 (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003), 41-72. Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 209-10.

### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

3. Το πρωτόκολλο του Δεκεμβρίου του 1932 είναι συμπληρωματικό της συμφωνίας του Ιανουαρίου οπότε δεν απαιτήθηκε γι' αυτό επικύρωση ή πρωτοκόλληση.

4. Τα περί *dependent islets* και *adjacent islets* και η αναφορά στην Καλόλιμνο, ως δήθεν *adjacent* νησίδα στην Κάλυμνο, δεν ευσταθούν, καθώς η Καλόλιμνος είναι σημαντικό κατοικημένο νησί της περιοχής αυτής, από το οποίο τα Ίμια απέχουν 1,90 και 1,08 μίλια αντιστοίχως, σε μία περιοχή, όπως τα Δωδεκάνησα, που επιπλέον διαθέτουν «αρχιπελαγική ενότητα».

### **Ο ελληνοτουρκικός διπλωματικός διάλογος**

Για την επίλυση της διένεξης του Αιγαίου έχουν γίνει τρεις σοβαροί ελληνοτουρκικοί διάλογοι: το 1976-1981, το 2002-2003 και, ως ένα σημείο, το 2010-2011.

Στις συνομιλίες της περιόδου 1976-1981, τα κυρία σημεία σύγκλισης των δύο πλευρών ήταν τα εξής:<sup>88</sup>

1. Η επίλυση του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας με διαπραγματεύσεις και, σε περίπτωση μη ανεύρεσης ικανοποιητικής λύσης, η παραπομπή στο ΔΔ ή σε άλλο διεθνές δικαστικό όργανο(διαιτητικό δικαστήριο).
2. Η τουρκική υφαλοκρηπίδα δεν θα πρέπει να περικυκλώνει ελληνικά νησιά του ανατολικού Αιγαίου.
3. Η ελληνική υφαλοκρηπίδα δεν θα πρέπει να κλείνει τις υπάρχουσες τέσσερις εξόδους της Τουρκίας στην ανοικτή θάλασσα του Αιγαίου.
4. Η Ελλάδα δεν θα επεκτείνει μονομερώς την αιγιαλίτιδα ζώνη της.

Στις δεύτερες συνομιλίες(2002-2003) τα σημεία σύγκλισης ήταν τα εξής: (1) η παραπομπή του θέματος της υφαλοκρηπίδας στο ΔΔ, μετά από επιτυχείς διαπραγματεύσεις για τη σύνταξη κατάλληλου συνυποσχετικού· (2) πριν από την παραπομπή, η μερική επέκταση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης πέραν των έξι μιλίων για την ηπειρωτική χώρα

---

<sup>88</sup> Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean*, 107-8.

### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

και για τα νησιά που δεν βρίσκονται κοντά στα τουρκικά παράλια και εφόσον με την επέκταση δεν κλείνει η ανοιχτή θάλασσα του Αιγαίου· και (3) η ταυτόχρονη εναρμόνιση του ελληνικού εναέριου χώρου με τη νέα αιγιαλίτιδα ζώνη.<sup>89</sup>

#### **Η επίλυση της διένεξης του Αιγαίου: ένα περίγραμμα**

Καταλήγοντας, θα προσπαθήσω να δείξω(όπως έχω κάνει αρκετές φορές μέχρι σήμερα)<sup>90</sup> πόσο πρόδηλες είναι οι λύσεις στις διαφορές του Αιγαίου, λύσεις που δεν συνιστούν απαράδεκτο συμβιβασμό για την Ελλάδα(ούτε για την Τουρκία).

Καταρχήν η τελική επίλυση στο Αιγαίο, για να είναι βιώσιμη, θα πρέπει να είναι (1) αμοιβαία αποδεκτή, λύση κατά προτίμηση «θετικού αθροίσματος», με δύο νικητές(*win-win*)· (2) να καλύπτει τα εθνικά συμφέροντα και τις νομιμοποιημένες και εύλογες ανάγκες και των δύο πλευρών· (3) να απαντάει ικανοποιητικά στους κύριους φόβους και στις βασικές ανησυχίες τους· (4) να θεωρείται ως δίκαιη λύση, ένας έντιμος συμβιβασμός και από τις δύο πλευρές· και (5) να αποκλείει στο μέλλον οποιαδήποτε προσφυγή στην ένοπλη βία ή στην απειλή χρήσης ένοπλης βίας·

Για την Ελλάδα, στις διαφορές στο Αιγαίο κεντρικό ρόλο έχει η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και εκεί ελλοχεύει ο κίνδυνος εγκλωβισμού των νησιών του ανατολικού Αιγαίου από τουρκική υφαλοκρηπίδα. Για την Τουρκία, το υπ' αριθμόν ένα ζήτημα είναι η επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 μίλια ή ακόμη και στα 10 μίλια(όπως είναι ο «παράνομος» ελληνικός εναέριος χώρος).

---

<sup>89</sup> Στο ίδιο, 153-4.

<sup>90</sup> Στο ίδιο, 228-30. Ηρακλείδης, *Άσπονδοι γείτονες*, 396-401. Βλέπε επίσης Αλέξης Ηρακλείδης, «1μια, η επόμενη μέρα: η ελληνοτουρκική διένεξη, από την αντιπαράθεση στην επίλυση», *Βήμα Διεθνών Σχέσεων*, τχ.4 (Ιούνιος 1996). Alexis Heraclides, 'Imagined Enemies: The Aegean Conflict', *Mediterranean Politics*, 16:2 (2011), 231-3. Alexis Heraclides, 'The Unresolved Aegean Dispute: Problems and Prospects', στο Alexis Heraclides & Gizem Alioğlu Çakmak (επιμ.), *Greece and Turkey in Conflict and Cooperation: From Europeanization to De-Europeanization* (Abingdon: Routledge, 2019), 100-102. Alexis Heraclides, 'The Aegean Dispute', στο Nikos Christofis & Anthony Deriziotis (επιμ.), *A Century of Greek-Turkish Relations - A Handbook* (Λονδίνο: Transnational Press, 2024), 217-19.

### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

Ειδικά για την υφαλοκρηπίδα, αν και οι δύο πλευρές εγκαταλείψουν τις μαξιμαλιστικές τους θέσεις -η Τουρκία τη μέση γραμμή στο Αιγαίο, η Ελλάδα τη μέση απόσταση νησιών παραλίων που μετατρέπει το Αιγαίο σε ελληνική λίμνη- το θέμα είναι κατάλληλο για διεθνή δικαστική επίλυση όπως και σε άλλες περιπτώσεις παρόμοιων διαφορών μεταξύ κρατών.

Από πλευράς ουσίας, οι μορφές επίλυσης είναι (α) η οριοθέτηση και (β) η συνεκμετάλλευση, ή (γ) ένας συνδυασμός των δύο αυτών λύσεων, π.χ. αλλού οριοθέτηση και αλλού, στα οριακά σημεία που δύσκολα οριοθετούνται λόγω κοιτασμάτων, περιορισμένου εύρους συνεκμετάλλευση. Ως τώρα, η ελληνική πλευρά υπήρξε αρνητική ως προς την συνεκμετάλλευση που τη θεωρεί εγκαθίδρυση καθεστώτος συγκυριαρχίας στο Αιγαίο.

Η συνεκμετάλλευση πάντως δεν θα πρέπει, νομίζω, να αποκλειστεί εκ προοιμίου. Στο πλαίσιο μιας μερικής ή πιλοτικής συνεκμετάλλευσης, π.χ. εκεί που τα κοιτάσματα πετρελαίου είναι ενιαία και στα όρια μεταξύ των δύο υφαλοκρηπίδων, ίσως θα μπορούσε να τεθεί σε ενέργεια η δυναμική που υπήρχε στην αρχική ΕΟΚ, ότι δηλαδή μία από κοινού συνεργασία για ένα ζήτημα λειτουργικό που ωφελεί τα μέρη έχει ως επακόλουθο η αντιπαράθεση να αρχίζει να φαντάζει ξεπερασμένη (λειτουργισμός του David Mitrany, νεολειτουργισμός του Ernst Haas και άλλων). Για να γίνει η συνεκμετάλλευση πιο αρεστή στην Ελλάδα, θα μπορούσε να μην είναι 50%-50%, αλλά 75%-25%.

Υπάρχει και ένας ακόμη λόγο που συνηγορεί υπέρ της συνεκμετάλλευσης. Πρόκειται για την πιθανή λειτουργία των υπέρτατων στόχων(*superordinate goals*), κατά τη θεωρία επίλυσης συγκρούσεων του Mujafer Sherif. Ως *superordinate goals* ο Sherif ονόμασε τις επιδιώξεις που είναι πολύ σημαντικές, αλλά δεν μπορούν να εκπληρωθούν από τη μία πλευρά από μόνη της. Για την εκπλήρωση των επιδιώξεων αυτών απαραίτητη είναι η συνεργασία και της άλλης πλευράς: οι προσπάθειες από κοινού. Η έρευνα των συγκρούσεων σε άλλα επίπεδα ανάλυσης, από τον Sherif και άλλους, έχει δείξει ότι σε αυτές τις περιπτώσεις αν οι δύο αντίπαλοι κατορθώσουν, εκόντες-άκοντες, να συνεργαστούν προς επίτευξη του δύσκολου, αλλά απαραίτητου και ζωτικού αυτού στόχου, το αποτέλεσμα είναι η μείωση της εκατέρωθεν έντονης δυσπιστίας και το άνοιγμα της οδού για την εκτόνωση της αντιπαλότητας.



### *Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

Ενδέχεται πάντως στο Αιγαίο να μην υπάρχουν καν εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα πετρελαίου κατάλληλα για γεώτρηση, κάτι που θα ήταν, νομίζω, ευχής έργο μια και η κύρια πηγή πλούτου για τις δύο χώρες(και ειδικά για την Ελλάδα) στο πέλαγος αυτό είναι οι καθαρές θάλασσες και το καθαρό περιβάλλον και όχι να γεμίσει το Αιγαίο με πλατφόρμες άντλησης πετρελαίου ή να κινδυνεύει με μόλυνση η θαλάσσια περιοχή από κάποιο ατύχημα στις δεξαμενές πετρελαίου ή στη μεταφορά πετρελαίου.

Στο ΔΔ μία απόφαση για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου μάλλον θα κινηθεί μεταξύ 20 με 30% της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου στην Τουρκία και 80 με 70% στην Ελλάδα, με κύριο δεδομένο ότι οι ακτογραμμές των δύο χωρών στο Αιγαίο είναι τέσσερα προς ένα.<sup>91</sup>

Το ζήτημα της αιγιαλίτιδας ζώνης για να βρει τη λύση του πρέπει αναγκαστικά να κινηθεί εκτός μαξιμαλιστικών στόχων και από τις δύο πλευρές. Η Ελλάδα έχει βέβαια το νομικό δικαίωμα της επέκτασης έως τα 12 μίλια. Άλλο πράγμα όμως είναι ένα νομικό δικαίωμα και άλλο το κατά πόσον το νομικό αυτό δικαίωμα συμβάλλει στην προσέγγιση μεταξύ των δύο γειτονικών κρατών που είναι και το ζητούμενο. Η επέκταση δεν βλάπτει μόνο τα τουρκικά εθνικά συμφέροντα, αλλά και τη διεθνή ναυσιπλοΐα, δηλαδή όλα τα κράτη των οποίων τα πλοία πλέουν στο Αιγαίο, μία θαλάσσια οδό που αποτελεί σημαντικό διεθνή ναυτικό δίαυλο από τη Μαύρη Θάλασσα στη λοιπή Μεσόγειο και, διά του Σουέζ, στον Ινδικό Ωκεανό.

Εκεί που όντως αμφισβητείται η ελληνική κυριαρχία από την Τουρκία είναι ως προς τον ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο. Είναι προφανές ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να παραμείνει με το παράνομο αυτό καθεστώς αυτό που, αν μη τι άλλο, την εκθέτει διεθνώς.

Σχετικά με τη στρατικοποίηση των νήσων του ανατολικού Αιγαίου υπάρχουν δύο προφανείς λύσεις. Η μία είναι η διατήρηση της κατάστασης ως έχει στη λογική της αμοιβαίας αποτροπής: στρατικοποίηση νησιών από τη μια και τουρκική 4η Στρατιά από την άλλη. Η αποτροπή, όμως, είναι εξ ορισμού εύθραυστη και κινείται στη λογική της αντιπαλότητας και του ανταγωνισμού των εξοπλισμών. Μία άλλη λύση, προσφυέστερη, θα

---

<sup>91</sup> Donald E. Karl, 'The Delimitation of the Aegean Continental Shelf: Equitable Principles and the Problem of Islands', στο *The Aegean Issues: Problems and Prospects* (Άγκυρα: Foreign Policy Institute, 1989).

*Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

ήταν η αμοιβαία υποχώρηση, δηλαδή η μερική αποστρατικοποίηση όλων των νήσων, πλην ίσως της Λήμνου και της Σαμοθράκης – αν όντως η νομική θέση της Ελλάδας είναι εκεί πιο ισχυρή – με αντάλλαγμα την κατάργηση της 4ης Στρατιάς, σε συνδυασμό με Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ).

Τέλος σε ό,τι αφορά τα Ιμια/Καρντάκ ή νησίδες ή απροσδιόριστες θαλάσσιες περιοχές («γκρίζες ζώνες») υπάρχουν τρεις επιλογές: (α) να καθοριστούν επακριβώς τα θαλάσσια σύνορα μεταξύ των δύο χωρών από την εκβολή του Έβρου προς βορρά έως το σημείο που αρχίζουν τα επακριβή σύνορα μεταξύ Δωδεκανήσων και τουρκικής ακτής· (β) να παραμείνει η εκκρεμότητα αλλά να «ξεδοντιαστεί», να μην αποτελεί πλέον σημείο προστριβής, όπως δεν αποτελούσε μέχρι πριν το 1996· ή (γ) το θέμα να παραγραφεί.

*Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

**Βιβλιογραφία**

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Ηρακλείδης, Αλέξης, *Ασπονδοί γείτονες. Ελλάδα-Τουρκία: η διένεξη του Αιγαίου* (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2007).

Ηρακλείδης, Αλέξης, *Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειος: 50+1 όψεις των ελληνοτουρκικών σχέσεων* (Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, 2020).

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, *Οι Τούρκοι και εμείς* (Αθήνα: Εκδόσεις Φυτράκης/ο Τύπος ΑΕ, 1988).

Οικονομίδης, Κ.Π., «Το νομικό καθεστώς των ελληνικών νήσων του Αιγαίου», στο Χουσεΐν Παζαρτζί & Κ.Π. Οικονομίδης, *Το καθεστώς αποστρατικοποίησης των νήσων του ανατολικού Αιγαίου: το νομικό καθεστώς των ελληνικών νήσων του Αιγαίου* (Αθήνα: Εκδόσεις «Γνώση», 1989).

Ροζάκης, Χρήστος Α., «Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου και η ελληνοτουρκική κρίση: τα διμερή και διεθνή θεσμικά ζητήματα», στο Αλέξης Αλεξανδρής, κ.ά., *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1923-1987* (Αθήνα: Εκδόσεις «Γνώση», 1988).

Ροζάκης, Χρήστος Α., «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις: η νομική διάσταση», στο Δημήτρης Κώνστας & Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επιμ.), *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική: οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό πρόβλημα* (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1989).

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Acer, Yücel, *The Aegean Maritime Disputes and International Law* (Aldershot: Ashgate, 2003).

Bölükbaşı, Denis, *Turkey and Greece. The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law* (Λονδίνο: Cavendish, 2004).

Économidès, Constantin P., 'Les îlots d' Imia dans la mer Égée: un différend créé par la force', *Revue générale de droit international publique*, 101, 2 (1997).

Gündüz, Aslan, 'Discord between Greece and Turkey over the Extent of their Continental Shelves in the Aegean', *Hellenic Studies*, 4, 2 (1996).

Gündüz, Aslan, 'Greek-Turkish Disputes: How to Resolve Them?', στο Dimitris Keridis & Dimitrios Triantaphyllou (επιμ.), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization* (Herndon: Brassey's, 2001).

**Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»**

Gürel, Şükrü S., 'Turkey and Greece: A Difficult Aegean Relationship', στο Canan Balkır & Allan M. Williams (επιμ.), *Turkey and Europe* (Λονδίνο: Pinter Publishers, 1993).

Gürkan, Ihsan, 'Certain Defense Issues in the Aegean Sea Basin: A Turkish View', στο *The Aegean Issues: Problems and Prospects* (Άγκυρα: Foreign Policy Institute, 1989).

Heraclides, Alexis, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010).

Heraclides, Alexis, 'The Unresolved Aegean Dispute: Problems and Prospects', στο Alexis Heraclides & Gizem Alioğlu Çakmak (επιμ.), *Greece and Turkey in Conflict and Cooperation: From Europeanization to De-Europeanization* (Abingdon: Routledge, 2019).

Heraclides, Alexis, 'The Aegean Dispute', στο Nikos Christofis & Anthony Deriziotis (επιμ.), *A Century of Greek-Turkish Relations - A Handbook* (Λονδίνο: Transnational Press, 2024).

Inan, Yüksel & Sertaç H. Baseren, 'The Troubled Situation of the Aegean Territorial Waters', *Hellenic Studies*, 4, 2 (1996).

Ioannou, Krateros M., 'The Greek Territorial Sea', στο Theodore C. Kariotis (επιμ.), *Greece and the Law of the Sea* (Χάγη: Kluwer, 1997).

Karl, Donald E., 'The Delimitation of the Aegean Continental Shelf: Equitable Principles and the Problem of Islands', στο *The Aegean Issues: Problems and Prospects* (Άγκυρα: Foreign Policy Institute, 1989).

Kurumahmut, Ali & Sertaç Hami Başeren, *The Twilight Zones in the Aegean. (Un) Forgotten Turkish Islands* (Άγκυρα: Publications of Turkish Historical Society, 2004).

Pazarıcı, Hüseyin, 'Has the Demilitarized Status of the Aegean Islands as Determined by the Lausanne and Paris Treaties Changed?', *Turkish Review Quarterly Digest* (Χειμώνας 1985).

Pazarıcı, Hüseyin, 'Aspect juridique des différends gréco-turcs en mer Égée', στο Semih Vaner (επιμ.), *Le différend gréco-turc* (Παρίσι: Éditions L'Harmattan, 1988).

Pazarıcı, Hüseyin, 'Différend gréco-turc sur le statut de certains îlots et rochers dans la mer Égée: une réponse à Mr. C.P. Economides', *Revue générale de droit international publique*, 101, 2 (1997).

Rozakis, Christos L. 1997. 'The Greek Continental Shelf', στο Theodore C. Kariotis, (επιμ.), *Greece and the Law of the Sea* (Χάγη: Kluwer, 1997).

Stivachtis, Yannis A., 'The Demilitarisation of the Greek Eastern Aegean Islands: The Case of the Eastern Aegean and Dodecanese Islands', *The Turkish Yearbook of International Relations*, 29 (1999).

Syrigos, Angelos, *The Status of the Aegean Sea According to International Law* (Αθήνα: Sakkoulas/Bruylant, 1998).

Wilson, Andrew, 'The Aegean Dispute', *Adelphi Papers*, Ap.155 (Λονδίνο: International Institute for Strategic Studies, 1979/1980).

*Επετειακό Τεύχος «Βήμα Διεθνών Σχέσεων»*

**Βιογραφικό Σημείωμα:**

*Ο Αλέξης Ηρακλείδης είναι ομότιμος καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, στο οποίο δίδαξε από το 1993 μέχρι το 2020. Είναι συγγραφέας δώδεκα βιβλίων (μονογραφιών) στα αγγλικά, είκοσι επιστημονικών βιβλίων στα ελληνικά, ενός βιβλίου στα τουρκικά (από ελληνικό βιβλίο του) και ενός βιβλίου στα αλβανικά (από ελληνικό βιβλίο του). Έχει επίσης διατελέσει εμπειρογνώμων του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών στις μειονότητες και στα ανθρωπιστικά ζητήματα (1983-1997).*